STANDARDUL PROBEI DINCOLO DE ORICE ÎNDOIALĂ REZONABILĂ ȘI INTIMA CONVINGERE :SIMILITUDINI

STANDARD OF PROOF BEYOND A REASONABLE DOUBT AND INWARD BELIEF: SIMILARITY

CZU: 343.14:343.162 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.70**

Igor DOLEA,
ORCID: 0000-0003-4094-6098
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The addressed issue concerns the relation between the self-conviction rule and the standard of proof beyond a reasonable doubt. Traditionally, in the criminal procedural system of the Republic of Moldova, the rule of assessing evidence according to one's own conviction was considered unique in the matter of evaluating evidence, a fact determined by the mixed system of which the national criminal procedure is also a part. However, currently the continental legal systems increasingly adhere to the standard of evidence beyond any reasonable doubt, characteristic of the Anglo-Saxon system. In the same way, the European Court of Human Rights constantly mentions the standard of proof from which the analysis in particular cases starts, this being the standard of proof beyond any reasonable doubt. In connection with this fact, the question of the differences and similarities between these two concepts is discussed, if they are convincing and if they are not mutually exclusive. In the same way, an attempt is made to identify the connection of the standard with some procedural principles applied in the matter of evidence. Following the analysis, the following conclusion is reached: that the assessment of evidence according to one's own conviction and the standard of proof beyond any reasonable doubt are not antagonistic and have a common foundation based on the moral aspect of the assessment of evidence.*

Keywords: *evidence, standard of proof, intimate belief.*
Cuvinte-cheie: *probe,standardul probei,intima convingere.*

INTRODUCERE

Conceptul aprecierii probei la intima convingere a predomiat în teoria formei mixte a procesului penal de la instituirea acesteia. Totuși actualmente se constată insuficiența conceptului ,din perspectiva unui caracter prea general pe care-l posedă . Se observă o tendință de obiectivizare a procesului penal , prin crearea unor standarde mai clare de care să se conducă instanțele la pronunțarea soluțiilor. Un impact respectiv îl are și poziția Curții Europene a Drepturilor Omului , la fel ca și sistemul anglo – saxon care aplică standardul probei dincolo de orice dubiu rezonabil ,acesta fiind un standard des-

tul de detalizat . Mai multe țări din sistemul continental, inclusiv România, au acceptat includerea în codurile de procedură penală a standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă. Așadar , problema care se ridică ține de identificarea coraportului dintre concepte din perspectivele coexistenței acestora.

Propria convingere își găsește originea în reformele declanșate după revoluția franceză , care au contribuit și la reforma sistemului aprecieri probelor , înlocuind teoria formală cu cea a liberii aprecieri . Teoria legală (sau formală) și modalitățile acesteia de realizare (pozitivă și negativă) pornea de la necesitatea prevederii exprese în lege a formelor de apreciere. Instanța doar având un număr anumit de probe ,expres prevăzute , (teoria pozitivistă) putea să pronunțe o sentință de condamnare. Într-o altă formă (teoria negativistă)impunea instanța în cazul în care nu existau anumite probe,expres prevăzute în lege,să pronunțe o sentință de achitare.

Ideea imposibililtății stabilirii , de către oameni , a certitudinii absolute a condus gândirea filosofică engleză la acceptarea faptului că o persoană poate să creadă în ceea ce face și să nu aibă dubii la ceea ce face. Ideile date au fost preluate de către teoreticienii dreptului [1,p.611].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Sistemul mixt, creat pe continent , a plasat probele, după cum menționa Tanoviceanu , într-un regim de libertate absolută [2]. Acesta a preluat din cel anglo-saxon și instituția elementul neprofesionist ca o parte componentă a justiției .În cadrul curților cu juați judecătorii instruiau juații cu privire la standardul persuasiunii , astfel juații erau chemați să judece conform testului conștiinței satisfăcute , doar daca erau convinși de vinovăția acuzatului .

Ca și în majoritatea țărilor europene ,în spațiul românesc au fost create curțile cu juați,fiind considerate forme democratice de manifestare a autorității judecătorești [3, p.140] . Art 337 din C.proc.pen. de la 1864 prevedea în mod expres discursul adresat juraților de către președinte în care acesta îndemna ca juații să hotărască în cuget curat şi după intimă convingere .Instituțiile au fost desființate în 1938 odată cu adoptarea noului Cod de procedură penală și instaurarea dictaturii carliste [4,p.32] .Codul Carol al II (Art 137 C.proc.pen) a trecut sarcina aprecierii probelor către judecătorii profesioniști, care apreciau probele după intima convingere. Intima convingere nu împiedica judecătorului să dispună administrarea probelor în acuzare sau apărare , acesta având un rol activ și fiind suveran apreciator al probelor administrate în cauză [5,p.209]. Conceptul a fost păstrat și în codul românesc din 1968 . La fel potrivit art 57 din Codul de procedură penală din 1961(C.proc.pen al RSSM) instanța aprecia probele după propria convingere .Actualul Cod de procedură penală al Republicii Moldova , din 2003 , a preluat într-o măsură considerabilă dispozițiile Codului de procedură penală din 1961 , prevăzând propria convingere atât în cadrul principiilor procesului penal (art.27,C.proc.pen.) cât și în normele care reglementează probatoriul (art.101,C.proc.pen.). Curtea Constituțională a recunoscut constituționalitatea sintagmei ,,propria convingere” arătând că textele lega-

le trebuie înțelese şi aplicate prin prisma principiilor constituţionale privind înfăptuirea justiției în numele legii [6].

Pe de altă parte originile doctrinei standardului de probă „dincolo de orice dubiu rezonabil” pornesc , ca și în cazul aprecierii probelor după propria convingere , de la instituția jurații lor . Se susține că regula dubiului rezonabil nu a avut rolul de a proteja acuzatul de o condamnare nedreaptă ci , mai degrabă, a avut menirea de a proteja jurații de o condamnare eternă a sufletului [7] , dacă condamnau pe nedrept.

Un exemplu elocvent de diferențiere a standardului de probă este sistemul american [8 ,p. 273] , în care de fapt sunt de trei nivele : (I)preponderența probelor fiind cel mai puțin strict standard și de regulă aplicabil în materia civilă, acesta fiind motivat de împrejurarea că societatea are un minim interes în modalitatea de soluționare a cauzelor civile ,acestea fiind chestiuni ce țin de dreptul privat. (II)Standardul probei clare și convingătoare - un standard intermediar și putând fi utilizat atunci când interesele vizate sunt substanțiale și presupun mai mult decât un interes privat [9,p.275]. (III)În sfârșit standardul probei dincolo de orice dubiu rezonabil , fiind cel mai strict standard al probei și găsindu-și aplicabilitatea în materia penală. Aceasta deoarece drepturile acuzatului trebuie protejate prin intermediul unui standard al probei foarte strict astfel încât să fie exclusă, pe cât posibil, eroarea judiciară.După cum se observă standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă impune existența unui grad de convingere a judecătorului astfel încât să excludă sau să reducă la maxim certitudinea că infracțiunea nu ar fi fost comisă de către persoana acuzată.

S-a menționat supra că standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă a fost preluat de către sistemul procesual penal român , fiind menționat în două articole din Codul de procedură penală.Art 103 alin (2) și similar art 396 alin (2) C.proc.pen.român din C.proc.pen român indică expres că o condamnare se dispune doar atunci când instanța are convingerea că acuzația a fost dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă.Problema standardului probei a fost obiect de examinare și în cadrul Curții Constituționale a României.Curtea a reţinut că standardul îşi are originea în modul de reglementare a sistemului probator, referitor la care doctrina identifică două orientări majore: cea a capacității probelor de a convinge, respectiv de a conduce la formarea convingerii intime a judecătorului aflat în situația de a soluționa o cauză penală, orientare specifică sistemului de drept continental, şi cea a capacității probelor de a demonstra vinovăția, dincolo de orice îndoială rezonabilă, specifică sistemului de drept anglo-saxon şi jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului [10].

În ce privește sistemul procesual din Republica Moldova similitudini , cu standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă , se observă în normele care reglementează prezumția de nevinovăție .Art 8 din Codul de procedură penală prevede, printre alte garanții și : (i) interdicția de a pune în sarcina acuzatului probarea nevinovăției - *onus probandi*;(ii) inadmisibilitatea întemeierii vinovăției pe presupuneri și (*iii*)interpretarea dubiilor în favoarea acuzatului.

i) Onus probandi , fiind un produs al sistemului adversarial,a fost preluat de sistemul mixt și actualmente consolidat în toate procedurile naționale. În Codul de procedură penală din Republica Moldova *onus probandi* se manifestă într-un mod dualist în formula sa negativă și pozitivă. Pe de o parte prin neobligarea acuzatului de a-și dovedi nevinovăția și transmiterea sarcinii către acuzare , pe de altă parte sarcina acuzării de a dovedi vinovăția cu excluderea tuturor dubiilor . Există anumite particularități în inversarea sarcinii probei , sarcina probei inexistenței torturii , ca și omisiuni legislative în ce privește sarcina probei inexistenței provocării, [11] , sau sarcina probei și dreptul la tăcere [12,] , toate acestea fiind un obiect separat de analiză .

ii) *Presupunerile* nu pot forma baza probantă a unei cauze penale. Vinovăția urmează a se baza pe probe veridice , deduse din date obiective. Presupunerile sunt doar unele opinii ce pot fi admise prealabil. În procesul penal este interzisă admiterea în calitate de probe a unor ipoteze sau versiuni .Aceasta se referă și la prezumții de fapt.Reiterăm opinia expusă anterior [13, p 122] potrivit căreia chiar dacă prezumţiile sunt utilizate în probatoriul penal, acestea nu substituie cercetarea probelor, servind doar ca un punct de reper.

iii)Un al treilea element care caracterizează prezumția de nevinovăție în materia probelor , *in dubio pro reo* la fel își găsește originea în sistemul englez și are legătură directă cu standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă . Potrivit raționamentului faptul se consideră ca neprobat dacă instanța la analiza probelor a recunoscut că acesta nu există sau a recunoscut inexistența acestuia într-atât de probabilă încât un om rațional de bună credință pus în condițiile respective ar proceda respectiv . Exemple elocvente pot fi deduse și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului . Spre exemplu în cauza Morari [14]Curtea ,reiterând jurisprudența sa anteriuară, [15] , inclusiv menționând despre etapele de analiză și controlul judiciar [16,] susține că atunci când acuzatul continuă să formuleze afirmații controversate cu privire la provocare, Curtea pune sarcina probei pe seama autorităților. Raționamentul este menționat de fiecare dată când Curtea a examinat problema provocărilor [17]. Atunci când informația furnizată de organul de urmărire penală nu permite Curții să conchidă dacă reclamantul a fost sau nu victima unei provocări a poliției, Curtea examinează pentru fiecare caz aparte procedura prin care a fost determinată provocarea , cu scopul de a se asigura dacă dreptul la apărare a fost asigurat în mod corespunzător, fiind respectat principiul contradictorialității și egalității armelor [18]. În același context Curtea Constituțională a României , cu referință la doctrină afirmă că ,chiar dacă în fapt s-au administrat probe în sprijinul învinuirii, iar alte probe nu se întrevăd ori pur și simplu nu există și totuși îndoiala persistă în ceea ce privește vinovăția, atunci îndoiala „echivalează cu o probă pozitivă de nevinovăție” și deci inculpatul trebuie achitat [19]. Prin urmare în cazul în care există anumite dubii cu privire la veridicitatea probei aceasta poate fi considerată ca o probă de nevinovăție. Regula menționată se raportează și la principiul favor defensionis [20] .

Așadar, după cum s-a observat elementele prezumției de nevinovăție își găsesc manifestare în standardul probei care se raportează la condiția excluderii oricăror dubii

rezonabile la constatarea vinovăției.În consolidarea standardului probei dincolo de orice dubiu rezonabil rolul instanțelor de judecată devine unul fundamental. Aceasta, deoarece si propria convingere și standardul probei au la baza experiența umană și criteriul moralității.Spre exemplu declarațiile martorului se prezumă a fi veridice, corespunzând celor percepute și memorizate de martor ,prezumție care derivă din însăși natura omului .Este ceva firesc naturii omului ca în raporturile cu alți indivizi să fie cinstit și să evite minciuna. Originea acestei prezumții se află și în învățătura teologică, printre cele zece porunci fiind și interdicția de a mărturisi mincinos . Calitatea de a crede ceea ce spun alți oameni este un alt element al propriei convingeri. Prin urmare la analiza veridicității declarațiilor martorului , este aplicată și așa numita prezumție a încrederii. Elementul obiectiv la fel are un rol al său - declarațiile unui martor sunt mai puțin convingătoare decât declarațiile a zece martori . Faptul că pot exista erori la perceperea și memorizarea evenimentului la fel joacă un rol esențial asupra veridicității declarațiilor . În cazul în care există mai multe mărturii riscul erorilor se diminuiază. Unele raționamente bazate pe legile naturii sunt mai convingătoare decât cele bazate pe simpla logică. Nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită, totuși nu poate fi exclusă regula probei exclusive și determinante. Curtea Europeană a statuat că, în cazul în care mărturia neverificată depusă de un martor se coroborează cu alte mijloace de probă, aprecierea caracterului său determinant depinde de forţa probatorie a celorlalte mijloace de probă. În fapt, termenul „determinant(ă)” trebuie interpretat într-un sens restrâns, ca desemnând o probă de o asemenea relevanţă sau importanţă încât este în măsură să determine soluţia cauzei. Totuşi regula probei „exclusive sau determinante” nu admite o sentință de condamnare bazată în exclusivitate sau în măsură considerabilă pe declarațiile unui martor absent la judecarea cauzei, dreptul la apărare riscând a fi încălcat [21] .

Pentru a diminua riscul de afectare a dreptului Curtea aduce ca exemplu anumiți factori de contrabalansare a lipsei martorului a cărui declarație constituie o probă exclusivă sau determinantă. Acestea pot fi spre exemplu o înregistrare video a procesului de audiere a martorului la orice etapă a urmăririi penale , probe coroborative, de natură să susțină declarațiile martorului, care nu pot fi verificate sub aspectul veridicității în cadrul unei audieri „live” (Ex.: rapoarte de expertiză, similitudinea cu declarațiile altor martori, în special, dacă aceștia au fost examinați încrucișat în cadrul ședinței de judecată etc.); la fel o măsură compensatorie va fi în cazul când partea apărării a avut posibilitatea de a audia indirect martorul absent, de exemplu, prin adresarea întrebărilor în formă scrisă [22] .Totuși de fiecare dată instanța trebuie să motiveze în ce măsură factorii respectivi au fost unii de contrabalansare [23].În unele cazuri Curtea direct indică la anumite probe care ar fi fost necesare de a fi examinate [24] , sau chiar direct indică asupra faptului că cei care au responsabilitatea de a decide vinovăţia sau nevinovăţia unui acuzat ar fi trebuit, în principiu, să fie în posibilitate să audieze martorii în persoană şi să evalueze credibilitatea acestora [25] .

Așadar , se sintetizează unele concluzii în temeiul celor menționate supra , în urma cărora se pot identifica particularități comune ale standardului probei dincolo de orice

îndoială rezonabilă și a intimei convingeri la aprecierea probei. Raționamentele pornesc de la regula generală că fiecare probă se apreciază după propria natură și legătura cu cauza examinată. Propria convingere se formează pe baza analizei probelor în ansamblul lor fiind un instrument juridic de măsurare a veridicității acestora . Intima convingere nu poate fi reglementată , acesta fiind un proces subiectiv . Ajungerea la o convingere trebuie să se apropie de starea de certitudine care ar permite condamnarea unei persoane. Îndoiala rezonabilă nu este o îndoială bazată pe simpatie sau prejudecată, dar pe rațiune și bun simț.Îndoiala rezonabilă este logic legată de dovezi sau de lipsa acestora , fiind definită ca o credință care se clatină, credință zdruncinată. Dubiu presupune negarea convingerii.Pentru formarea propriei convingeri urmează a se exclude orice dubiu iar pentru excluderea dubiilor este necesar de a fi convinși în aceasta . Prin urmare în ambele cazuri componenta este psihologică și subiectivă. Așa cum menționează Curtea Constituțională a României preluarea în sistemul continental a standardului probei dincolo de orice îndoială rezonabilă, specific sistemelor adversariale, este rezultatul tendinței de obiectivizare a standardului convingerii intime a judecătorului care, în esența sa, presupune un grad apreciabil de subiectivitate[26].

CONCLUZII

Concluzia finală pare a fi firească : conceptul aprecierii probei la intima convingere și standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă nu sunt antagoniste și pot conveți în același sistem de drept . În procedura penală națională sunt create precondițiile pentru acceptarea standardului,iar modificările legislative de rigoare se impun.

REFERINȚE

1. TANOVICEANU I. Tratat de drept și procedură penală. Vol IV, București :Curierul judiciar,1927 ,886 p .
2. Ibidem
3. VOLONCIU N.Tratat de procedură penală.vol 1,București: Paideia,1996.503p.
4. DOLEA I. Curțile cu juranți în procesul penal(considerente cu privire la elaborarea conceptului pentru Republica Moldova). Chișinău :Moldpres, 1996, 160p.
5. I IONESCU DOLJ I. Curs de procedură penală română. București: SOCES & Co, 1937 ,596 p.
6. HCC.aRrepublicii.Moldova nr18/2017[Accesat:15.06.2024]În:https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=617&l=ro .
7. NEGRU A. I. Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal ,București :Universul juridic ,2022, 536 p.
8. ibidem
9. ibidem

10. DCC a României nr. 47 /2016 [Accesat: 15.06.2024] În:https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/177915
11. CtEDO , cauza Bannikova c Rusiei ,4 noiembrie 2010 [Accesat: 15.06.2024] În:https: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101589
12. CtEDO , cauza John Murray c. Regatului Unit ,8 februarie 1996, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-62539,
13. DOLEA I. Drepturile persoanei în probatoriul penal) (conceptul promovării elementului privat) Chișinău : Cartea juridică, 2009 , 414p.
14. CtEDO , cauza Morari c. Moldovei ,8 martie 2016 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-168548
15. CtEDO , cauza *Ramanauskas* c Lituaniei ,5 februarie 2008 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-84866
16. CtEDO , cauza *Bannikova c.. Rusiei*, sit.supra
17. CtEDO , cauza Ciprian Vlăduț și Ioan Florin Pop c. României, 16 Iulie 2015, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-178812
18. CtEDO , cauza *Edwards și Lewis v. Marea Britanie* [GC] ,27 octombrie 2004 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-184228,
19. DCC a României nr. 618/2020;[Accesat: 15.06.2024] În:https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/235878
20. DOLEA I.Considerente cu privire la conceptul „FAVOR DEFENSIONIS” în contextul egalității armelor .În: Conferința „Integrare prin cercetare și inovare.”Chișinău, Moldova, 10-11 noiembrie 2021,pag 324.
21. CtEDO , cauza Al-Khawaja și Tahery c. Regatului Unit 15 decembrie 2011, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-108073.
22. Schatschaschwili c. Germaniei, 15 decembrie 2015, [Accesat: 15.06.2024] În:Sursa: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-159590
23. DOLEA I., CARAMAN V.Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzelor penale .Studia Universitatis Moldaviae ,2022, nr.3(153) Seria științe Sociale” p.14-21.
24. CtEDO , cauza Manoli c. Moldovei,28 februarie 2017, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-176362
25. CtEDO , cauza Dan c. Moldovei, , 5 iulie 2011 , [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-105507
26. DCC a României nr. 618/2020 cit. supra